

Σάββας Στρούμπος Το ζήτημα που θέτει η Μεταμόρφωση...

Κρυσταλία Πατούλη

17/11/2012

«Κατά τη γνώμη μου, το ζήτημα που θέτει η Μεταμόρφωση και η σύγχρονη μετεγγραφή του, είναι πολύ σημαντικό: Αν ο σύγχρονος άνθρωπος δεν αποφασίσει να αλλάξει ριζικά τον τρόπο ζωής του, αν δεν επιλέξει να συγκρουστεί με το φαντασιακό σύμπαν των αστικών αξιών και να διεκδικήσει έναν άλλο τρόπο ζωής, η κατάληξη θα είναι μία κοινωνία Γκρέγκορ Σάμσα». Ο σκηνοθέτης της Ομάδας Σημείο Μηδέν, **Σάββας Στρούμπος**, μιλά στην **Κρυσταλία Πατούλη**, με αφορμή τη **Μεταμόρφωση** του Κάφκα.

Είσαι χρόνια βοηθός σκηνοθέτη σε παραστάσεις του Θόδωρου Τερζόπουλου...

Ο Τερζόπουλος είναι ο δάσκαλός μου. Φυσικά όταν έχεις πάρει τόσο έντονες επιρροές, πάντα ψάχνεις να βρεις το προσωπικό σου στίγμα και με την έννοια αυτή να μπει στη δημιουργία ελεύθερος, να δοκιμάσεις πράγματα και να δοκιμαστείς, ακόμα και να κάνεις λάθη, γιατί χωρίς λάθη δεν μπορείς να μάθεις... Σε κάθε περίπτωση, για μένα είναι πολύ σημαντικό να αναγνωρίζω ένα πολύ ισχυρό σημείο αναφοράς, σε αυτόν τον άνθρωπο, σε αυτό το θέατρο και τελικά σε αυτήν την παράδοση.

Από πότε ξεκίνησες να σκηνοθετείς;

Ξεκίνησα το 2009 με το διήγημα του Κάφκα Στη Σωφρονιστική Αποικία, το οποίο ήταν και η εναρκτήρια παράσταση της Ομάδας Σημείο Μηδέν. Ανέκαθεν με ενδιέφερε η σκηνοθεσία, αλλά αναζητούσα το βασικό ερέθισμα που θα άνοιγε αυτή την πόρτα. Όταν διάβασα την Αποικία, ένιωσα ότι είχε έρθει η στιγμή να δοκιμάσω και να δοκιμαστώ σε ένα τέτοιο εγχείρημα. Τελικά, η παράσταση έγινε και παρουσιάστηκε για δύο χρόνια στο Χώρο Ιστορικής Μνήμης της Κοραή, στα κρατητήρια της Γκεστάπο. Με μία δαιμονική σύμπτωση της τύχης, συνέπεσαν χρονικά η εξέγερση του Δεκέμβρη του '08, ο πόλεμος στη Γάζα, η Κούνεβα και η Σωφρονιστική αποικία, μέσα σε ένα μήνα.

Η προβληματική στον Καφκικό κόσμο έχει κάποια βασικά χαρακτηριστικά. Στη Σωφρονιστική Αποικία έχεις ένα μηχανήμα βασανισμού το οποίο εγγράφει πάνω στο σώμα του κατάδικου μέχρι θανάτου, το νόμο που εν αγνοία του έχει παραβιάσει.

Αν αυτό το βγάλουμε από τη σφαίρα της κυριολεξίας και το ανάγουμε στη σφαίρα της συμβολοποίησης και της μεταφοράς, πέρα από την προφανή πολιτική διάσταση της σωματικής βασάνου (κρατική καταστολή, εξορίες, βασανισμοί κλπ), υπάρχει και μία ψυχο-κοινωνική διάσταση. Και με την έννοια αυτή, πολιτική αλλά διά της υπαρξιακής οδού. Το πώς δηλαδή πάνω στο Σώμα (με σίγμα κεφαλαίο, που είναι το σώμα, η ψυχή, το μυαλό, το πνεύμα) εγγράφεται ο βόρβορος του νεωτερικού τρόπου ζωής, του αστικού πολιτισμού. Μέσα από συνήθειες, συμπεριφορές, σωματικότητες, σκέψεις, ήθη, αξίες και θεσμούς...

Μέσα σε έναν τέτοιο λαβύρινθο βλέπω τη μεταμόρφωση.

Δηλαδή; Πού;

Στους θεσμούς και μηχανισμούς από-ανθρωποποίησης του σύγχρονου ανθρώπου. Εμάς σαν ομάδα δεν μας ενδιέφερε να αναπαραστήσουμε στην Μεταμόρφωση το ζώφιο. Ο Κάφκα ξεκινάει το διήγημά του με την φοβερή αφήγηση: «Όταν ο Γκρέγκορ Σάμσα ξύπνησε ένα πρωί από ανήσυχα όνειρα, βρήκε τον εαυτό του στο κρεβάτι, μεταμορφωμένο σε ένα τεράστιο απεχθές ζώφιο».

Στα γερμανικά είναι *ungeheueren Ungeziefer* δηλαδή, ένα τεράστιο απεχθές βδέλυγμα. Εμείς το μεταφράσαμε «τεράστιο απεχθές ζώφιο».

Δεν μας ενδιέφερε, λοιπόν, να αναπαραστήσουμε κάποιο ζώφιο. Μας ενδιέφερε η υπαρξιακή διάσταση της μεταμόρφωσης. Τι είναι η μεταμόρφωση ως διαδικασία ψυχικής, πνευματικής, σωματικής και ηθικής αλλοτρίωσης και από-ανθρωποποίησης;

Και ο συλλογισμός συνεχίζεται... Σκεφτόμουν για παράδειγμα: Είναι μόνο ο Γκρέγκορ το πρόβλημα; Ξυπνάει, βλέπει τον εαυτό του έτσι, σε ένα κατά τα άλλα υγιές οικογενειακό, εργασιακό και κοινωνικό περιβάλλον, σε μία κατά τα άλλα υγιή κοινωνία;

Ή τελικά, άτομο – οικογένεια – κοινωνία είναι ομόκεντροι κύκλοι αλλοτρίωσης και απο-ανθρωποποίησης, με ελάχιστες δυνατότητες

διαφυγής; Γι' αυτό αντιμετωπίσαμε το φαινόμενο της Μεταμόρφωσης ως συλλογικό τοπίο.

Δηλαδή, ο Γκρέγκορ Σάμσα υφίσταται τη διαδικασία της μεταμόρφωσης από την αρχή της παράστασης μέχρι το τέλος, που ο Κάφκα τον βάζει να πεθαίνει, όμως, την ίδια στιγμή όλα τα πρόσωπα της οικογένειας έχουν ήδη υποστεί την αντίστοιχη διαδικασία, αν και με ενδεχομένως διαφορετικούς τρόπους. Αν θέλεις, τα υπόλοιπα πρόσωπα της οικογένειας μεταμορφώνουν το θύμα εφόσον τα ίδια έχουν ήδη μεταμορφωθεί. Του επιβάλλουν μία εικόνα που είναι αντανάκλαση του εαυτού τους. Την ίδια όμως στιγμή αυτός δεν κάνει τίποτα για να βγει από τη φυλακή που του έχουν στήσει οι άλλοι. Την ενδοβάλλει. Την πιστεύει. Και με την έννοια αυτή, είναι συγχρόνως θύτης και θύμα του ίδιου του τού εαυτού, λατρεύει τη φυλακή του, δεν κάνει τίποτα για να βγει από εκεί...

Θα έλεγα ότι αντιμετωπίσαμε τη Μεταμόρφωση με κριτικό βλέμμα. Και μέσα από αυτό το κριτικό βλέμμα προσπαθήσαμε να βιώσουμε και να φέρουμε με το σώμα και τη φωνή μας την υπαρξιακή αγωνία του εγκλεισμού, που αφορά στον Γκρέγκορ Σάμσα, τον γιο της οικογένειας αλλά και σε όλους τους άλλους.

Όλους τους άλλους; Την οικογένεια και την κοινωνία;

Την οικογένεια και την κοινωνία ως μία μηχανή μεταμόρφωσης εαυτών και αλλήλων. Αυτό που έχει ενδιαφέρον στη Μεταμόρφωση, το οποίο επίσης νομίζω ότι είναι χαρακτηριστικό του Καφκικού κόσμου (του σύμπαντος-Κάφκα, τελικά), είναι η κίνηση και η ενέργεια του χρόνου, η οποία αφορά και τη θεατρική τέχνη: Υπάρχει η συσσώρευση του ζόφου, της υπαρξιακής αγωνίας του εγκλεισμού κάθε προσώπου ξεχωριστά -και όλων μαζί- ως μία μηχανή μεταμόρφωσης που φτάνει στα όρια του θανάτου. Και λες «μα, που θα φτάσει αυτή η ιστορία; Τι θα γίνει; Θα δούμε μπροστά μας μια άλλη μορφή Αρχαίας Τραγωδίας;»

Παρ' όλα αυτά, ο Κάφκα, στο ακραίο σημείο συσσώρευσης της αγωνίας, δημιουργεί μια αδιανόητη ρωγμή. Αυτοαναιρείται και υπερβαίνει αυτό που έχει ήδη ορίσει και ξαφνικά τα πρόσωπα μεταμορφώνονται σε εξαρθρωμένες μαριονέτες, δημιουργούν μία εφιαλτική κλοουνάτα απο-ανθρωποποιημένων ατόμων.

Μας ενδιέφερε πολύ η κριτική στάση απέναντι στο νεωτερικό τρόπο ζωής και στους διαχρονικούς μηχανισμούς αλλοτρίωσης των ανθρώπων. Μας ενδιέφερε πολύ, μέσα από την κριτική στάση να μελετήσουμε το βίωμα της υπαρξιακής αγωνίας των σύγχρονων ανθρώπων, ώστε χωρίς να περάσουμε σε διδακτισμούς (γιατί κι ο διδακτισμός νομίζω πως έχει ξεπεραστεί στο θέατρο), να επιχειρήσουμε, έστω και δια της αρνητικής οδού, να δώσουμε τα ερεθίσματα και τις παραστάσεις ενός άλλου τρόπου ζωής. Τι σημαίνει ο άνθρωπος, ο οποίος αντιλαμβάνεται, συνειδητοποιεί τη φυλακή του και επιλέγει να σπάσει το τοίχος και να βγει έξω; Κατά τη γνώμη μας, είναι υπαρξιακή επιλογή του ανθρώπου να επιλέξει ή να μην επιλέξει την φυλακή του.

Δια της αρνητικής οδού, λοιπόν, χωρίς να προτείνουμε ότι αυτό είναι το σωστό ή το λάθος, μας ενδιαφέρει να δώσουμε τα ανάλογα ερεθίσματα για σκέψη, προβληματισμό και αναστοχασμό, που ενδεχομένως θα μπορούσαν να οδηγήσουν κάποιους ανθρώπους στην υιοθέτηση ενός διαφορετικού τρόπου ζωής. Με την έννοια αυτή, η μεταμόρφωση μπορεί να έχει ένα αρνητικό πρόσημο, ως από-ανθρωποποίηση, αλλά μπορεί να έχει και θετικό πρόσημο.

Δηλαδή, ακριβώς το αντίθετο.

Ακριβώς. Όπου βλέπεις τον εαυτό σου στον καθρέφτη, στον θρυμματισμένο καθρέφτη και παλεύεις, διεκδικείς να ξαναβάλεις τα κομμάτια στη θέση τους και να επαναπροσδιορίσεις τη ζωή σου. Όχι ως άτομο σε... κενό αέρος, αλλά ως άτομο σε σχέση με τους άλλους ανθρώπους, με την κοινωνία στην οποία ζεις, και τελικά με τον ίδιο σου τον εαυτό.

Έτσι, χωρίς να σημαίνει ότι δημιουργείται ένα νέο δόγμα αλλαγής του κόσμου, είναι κι αυτό μια επανάσταση, έστω σε στοιχειακό, κυτταρικό επίπεδο, που νομίζω ότι στις μέρες μας τουλάχιστον, αλλά και πιο διαχρονικά, έχει μεγάλη σημασία.

Να επιλέξεις να μεταμορφωθείς και όχι να... παραμορφωθείς;

Να μεταμορφωθείς σε άνθρωπο που διεκδικεί την ελευθερία του και έχει επίγνωση της ζωής και του θανάτου, της θνητότητάς του. Γνωρίζει το πέρας, το όριο κι έτσι, αποχτά επίγνωση της σημασίας της κάθε στιγμής, της αξίας των ανθρώπινων σχέσεων...

Σήμερα στην Ελλάδα η πλειοψηφία ζει έναν εγκλωβισμό. Δηλαδή, κάποιος που δεν έχει δουλειά, που δεν βλέπει μέλλον... που του στερούνται βασικά δικαιώματα και που δεν έχει δυνατότητα πολλών επιλογών, νιώθει αυτόν τον εγκλωβισμό και την στέρηση ελευθερίας. Γιατί τι άλλο είναι η ελευθερία από δυνατότητα επιλογών;

Κατά τη γνώμη μου, το ζήτημα που θέτει η Μεταμόρφωση και η σύγχρονη μετεγγραφή του, είναι πολύ σημαντικό: Αν ο σύγχρονος άνθρωπος δεν αποφασίσει να αλλάξει ριζικά τον τρόπο ζωής του, αν δεν επιλέξει να συγκρουστεί με το φαντασιακό σύμπαν των αστικών αξιών και να διεκδικήσει έναν άλλο τρόπο ζωής, η κατάληξη θα είναι μία κοινωνία Γκρέγκορ Σάμσα.

Μια κοινωνία που οδεύει προς την... αυτοκτονία, με κάποιον τρόπο;

Δεν είναι τυχαίο το παράδειγμα που δίνει ο Κάφκα: ο Γκρέγκορ στο τέλος πεθαίνει. Προσωπικά, δεν μπορώ να αντιληφθώ κυριολεκτικά ό,τι συμβαίνει στη Μεταμόρφωση. Δηλαδή ότι ο Γκρέγκορ μεταμορφώνεται σε ζώφιο και ότι στο τέλος το ζώφιο πεθαίνει. Νομίζω πως έτσι θα ήταν ένα απλό παραμύθι... Στο «Θεώρημα» του Παζολίνι, η κόρη της οικογένειας στο τέλος φτάνει σε κατάσταση στουπόρ, στην απόλυτη ακινησία. Κλειδώνει το σώμα της. Χάνει την οποιαδήποτε επαφή με το περιβάλλον. Αυτή είναι μία μορφή υπαρξιακού θανάτου. Είναι κάτι σαν αυτό που παθαίνει ο Γκρέγκορ Σάμσα.

Κι αν το δεις συμβολικά, είναι ακριβώς η επίδραση του σύγχρονου κόσμου, πάνω στον άνθρωπο. Εκεί είναι που ο νεωτερικός τρόπος ζωής δημιουργεί ιδεολογίες. Την ιδεολογία του σολιψισμού. Ας μην το ξεχνάμε: η λέξη Idiot (ηλίθιος) εμπεριέχει τον ιδιώτη, την ιδιώτευση, το περιχαρακωμένο άτομο..

Κατά τη γνώμη μου, οι οποιεσδήποτε μορφές αντίστασης που αναπτύσσονται σήμερα, σκοπό έχουν να δημιουργήσουν την συνάντηση, να επαναφέρουν το όνειρο. Να συναντήσει πάλι ο άνθρωπος τον απέναντί του, τον άλλον και διαφορετικό, που δεν είναι τίποτε άλλο από προβολή της απωθημένης πλευράς του ίδιου του εαυτού. Να σπάσει ο πάγος, και να ανάψει η φωτιά. Να ξαναβρεθεί η ουτοπία, ο ανοιχτός ορίζοντας... Με την έννοια αυτή είμαι υποστηρικτής των περισσότερων μορφών κοινωνικής αντίστασης του σήμερα. Αυτών δηλαδή, που πασχίζουν για μια νέα μορφή κοινωνικής δημιουργίας. Τελικά το

παιχνίδι παίζεται εκεί. Γιατί ένας υγιής άνθρωπος - με την έννοια της ψυχικής, σωματικής και πνευματικής αυτονομίας - σε κενός αέρος, δεν μπορεί να υπάρξει.